

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Збірник наукових праць

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

ВИПУСК 10

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Рівненського державного гуманітарного університету

Рівне – 2002

ББК 81 Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць
А 43 Рівненського державного гуманітарного університету.
4 Вип.10. – Рівне: РДГУ, 2002. – **190**
УДК 811.161.2

У збірнику вміщені статті з проблем українського мовознавства науковців, аспірантів кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету та науковців інших вишів. Основні теми поданих публікацій стосуються актуальних питань синтаксису і лексикології, словотвору та лінгвістики тексту.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів-філологів.

Редакційна колегія:

Головний редактор **Шульжук Каленик Федорович**,
 доктор філологічних наук, професор,
 зав. кафедри української мови
 Рівненського державного гуманітарного університету,
 дійсний член Академії наук вищої школи України

Заступник головного редактора **Шевчук Степан Іванович**,
 кандидат філологічних наук, професор, директор Інституту
 мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету

Члени редакційної колегії:

1. **Бойко В.Г.**, доктор філологічних наук, професор кафедри фольклористики Національного університету ім. Т.Г.Шевченка (м. Київ).
2. **Вихованець І.Р.**, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії і граматики української мови Інституту української мови НАН України (м. Київ).
3. **Вокальчук Г.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
4. **Галич О.А.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української літератури Луганського державного педагогічного університету.
5. **Голомб Л.Г.**, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Ужгородського державного університету.
6. **Гуйванюк Н.В.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
7. **Давидюк В.Ф.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри фольклористики Волинського державного університету ім. Лесі Українки (м. Луцьк).
8. **Денисюк І.О.**, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Волинського державного університету ім. Лесі Українки (м. Луцьк).
9. **Дунасвська Л.Ф.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри фольклористики Національного університету ім. Т.Г.Шевченка (м. Київ).
10. **Загнітко А.П.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української мови Донецького державного університету.
11. **Зелінська Л.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Іваницька Н.Л.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.
13. **Кузьмич О.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
14. **Поліщук Я.О.**, доктор філологічних наук, доцент, зав. кафедри української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
15. **Радишевський Р.П.**, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Національного університету ім. Т.Г.Шевченка (м. Київ).
16. **Турган О.Д.**, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Запорізького державного університету.
17. **Удалов В.Л.**, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Волинського державного університету (м.Луцьк).
18. **Чирков О.С.**, доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри теорії літератури Житомирського державного педагогічного інституту ім. І.Я.Франка.

Упорядники: Якимчук О.І., Кузьмич О.О.

Друкується за рішенням Вченої ради
 Рівненського державного гуманітарного університету
 (протокол №9 від 26 квітня 2002 р.).

*За точність і грамотність публікацій відповідають автори.
 Рукописи не рецензуються і не повертаються.*

Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12
 Рівненський державний гуманітарний університет
 (вул. Остафова, 31, кафедра української мови)

ISBN 966-72-81-04-9

© Рівненський державний гуманітарний університет

7. Гальперин И.Р. Грамматические категории текста: опыт обобщения. – В кн.: Изв. АН. СССР. Сер. лит и яз., 1977, т. 36, № 6. – С. 3.
8. Харвег Р. Редуковане мовлення. – В кн.: Нове в зарубіжній лінгвістиці: Лінгвістика тексту. – В. VIII.
9. Степанов Ю.С. Методи і принципи сучасної лінгвістики. – К., 1975.
10. Пешковський О.М. Русский синтаксис в научном освещении. 4-е изд. – М., – 1934.– 353 с.

Summary

The article deals with the questions of the linguistic analyses of a monologue text and its key categories in the main types of speech. The authors try to give the analyses on the bases of the complex methodology.

УДК 811.161.2+821.161.2-1“19”

Галина Вокальчук

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ЮКСТАПОЗИТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ 20-30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Для поетичного мовлення характерним є активне вживання складених найменувань - юкстапозитів (від лат. *juxta* – поряд, біля і *positio* - місце). Порівняно з однослівними номінаціями, юкстапозити характеризують денотат конкретніше, точніше. Крім того, вживання їх замість описових конструкцій сприяє лаконічності висловлювання, що особливо поцінується в поезії.

Семантична і словотвірна специфіка юкстапозитів частково описана науковцями на матеріалі української та інших слов'янських мов [1; 2; 3: 65-69, 85; 5: 70-79; 6; 8; 10: 269-272], проте досі предметом спеціального дослідження практично не обиралися юкстапозити, що функціонували в поезії 20-30-х років. Тим часом кількість утворень такого типу досить значна. Незважаючи на те, що юкстапозити є загалом продуктивним типом номінації у сфері поетичного мовлення, у загальномовних словниках вони, як правило, не фіксуються. Тому комплексний аналіз цих оригінальних (у переважній більшості) утворень є актуальною мовознавчою проблемою.

У лінгвістичній літературі ряд дослідників аналізують складені найменування, утворені в результаті поєднання узуальних слів чи їх форм, як okazіональні одиниці [8; 11: 57, 66-70]. Утім, питання про okazіональність номінацій типу *гроза-загроза* (М.Доленго), *зорі-діти* (П.Лучанський), *люди-граніти* (В.Бобинський) належить до дискусійних. У принципі будь-який свідомий носій мови може утворити юкстапозит за високопродуктивним типом “узуальне слово + узуальне слово”. Це, закономірно, викликає сумніви в доцільності віднесення таких номінацій до okazіональних. Творче

начало в конструюванні юкстапозитів, на перший погляд, виявляється лише в тому, що автор утворює нову номінацію шляхом поєднання лексичних компонентів, які раніше (до нього) не поєднувалися. Однак детальний аналіз семантико-дериваційних особливостей юкстапозитів уможливорює кваліфікацію їх як okazіональних номінацій на підставі врахування кількох факторів. Юкстапозитам, як і власне okazіональним у вузькому розумінні словам, притаманні утворюваність, ненормативність (частковим підтвердженням цих ознак є відсутність фіксації таких найменувань у загальномовних словниках, окрім хіба що номінацій термінологічного характеру), функціональна одноразовість, номінативна факультативність, індивідуальна належність (свідченням цього є відсутність, як правило, аналогічних номінацій у поетичному словнику інших авторів), словотворча похідність (юкстапозити, як і власне okazіональні слова, утворюються за допомогою наявних у мові засобів – відомих мовцям слів, словоформ, морфем) [7: 11]. Урахування перелічених ознак дає певні підстави розглядати юкстапозити як індивідуально-авторські номінації.

В узуальному словотворі юкстапозиція є продуктивним способом творення іменників і прикметників, менше використовується в прислівниках і спорадично – в дієсловах [9: 272]. Розглянемо особливості іменникових юкстапозитів (а вони, порівняно з прикметниками, дієсловами та прислівниками, формують найчисленніший корпус номінативних одиниць), що функціонують у поетичних текстах 20-30-х років.

Визначальною структурною ознакою таких назв є поєднання у межах однієї номінативної одиниці двох (зрідка більше) загалом різних за значенням слів, при цьому розрізняють такі типи утворень, як слова-повтори, синонімічні зближення, парні зближення сумарної семантики і слова типу “означуване – означення” (прикладка) [10: 271]. У поезії 20-30-х років, як і в сучасній українській мові загалом, найбільш поширені найменування останнього типу, тоді як інші зустрічаються зрідка. Розглянемо названі різновиди юкстапозитів.

Слова-повтори типу *дим-димок*, *тум-туман*, *небо-небозвід* (П.Тичина), *донечка-дочка*, *син-синочок*, *матінка-мама* (С.Голованівський), *думонька-дума* (Б.Калмановський), *вітер-полувітер* (П.Усенко), *дзвінки-відзвінки* (М.Семенко), *голки-голючки* (І.Кулик), *зіронька-зірчина* (І.Коперник), *вітри-вітровини* (М.Мороз), *віра-вір* (К.Заїжджий), *гуди-перегуди* (М.Сайко), *вила-сіновила* (В.Поліщук) утворені в результаті редуплікації основ за моделлю, характерною для народнопісенних текстів. Основною причиною появи таких номінацій є стилізація контексту під народнопоетичне мовлення: “*Ой матінко-мамо, не плач - не ридай, неволею проклято рідний наш край*”; “*Ой сину-синочку, ой соколе мій, куди ж ти полинув, куди?*” (С.Голованівський). Нерідко стилізовані під народний колорит юкстапозити посилюють загальну образність контексту: “*Загула б чорноземля, увігнулась, Молод-молодиця, Бистрина-бистриця Посміхнулась*” (О.Сорока); “*Беріть вила-сіновила Та рушниці-вогневиці Беріть, скільки можна, Та підемо знов на панство...*” (В.Поліщук).

Окрім слів-повторів, одиничними прикладами представлені в поезії 20-30-х років синонімічні зближення: *жалі-туги*, *шляхи-дороги*, *тремтіння-мигтіння*, *скініння-животіння* (В.Чумак), *путь-дорога* (І.Вирган), *границі-кордони* (Д.Загул), *повстання-боротьба* (М.Семенко), *сум-печаль* (М.Гаско), *вітри-урагани* (П.Коломієць), *титан-велетень* (М.Семенко, М.Сопілка), *батько-отець* (В.Басок), *дружина-жона* (П.Дорошко). Із семантичного погляду поєднання компонентів, що виражають одне поняття, у межах однієї номінативної одиниці є надлишковим. Поява таких назв виправдовується здебільшого бажанням автора наголосити на важливості позначуваного об'єкта, а також завданнями стилістичного характеру (аналізовані найменування, як і слова-повтори, - виразна стильова ознака мови фольклору), прагненням добрати необхідну риму, зберегти ритміку строфи, наприклад: *“Тихо лунуть жалі-туги,/ Наче пасма павутиння,/ В них конають думки, рухи,/ Без надії, без проміння...”* (В.Чумак. “Чи дивлюсь на вас, тополі...”).

Парні зближення сумарного характеру є, на думку дослідників, більш перспективною категорією слів, ніж попередня, проте і вона загалом малопродуктивна [10: 271]. Юкстапозити цього типу утворені на базі сполучень слів із сурядним зв'язком між компонентами, напр.: *робітник-селянин* (В.Чумак). Поява такої назви зумовлена передусім намаганням автора створити узагальнений образ представників різних соціальних класів, своєрідно відтворити спільність їхніх суспільних інтересів. До речі, не лише В.Чумак мав на меті створення найменування саме з таким значенням, пор.: *“На цій землі, що звали Руссю,/ Міцніє робітник-ратай”* (Ю.Дубков). Такі слова є яскравими прикладами синекдохи – перенесення назви із загального поняття (класів робітників, селян) на часткове - представників цих класів: *“Мої співи прості і робочому серцеві рідні./ І засяють вони, як ті зорі у небі глибокі,- / і не буде тоді робітник-селянин одиноким”* (“Я порву ті вінки...”). Розглянуте найменування виражає збірне поняття і за своїм значенням близьке до узуальних іменників – назв сукупних множин осіб *робітництво, селянство*.

Сукупність осіб за характерними ознаками спільності походження, способу життя позначає юкстапозит *татари-монголи*. Відмова Д.Загула від загальноновживаної номінації *монголо-татари* пояснюється насамперед пошуками автором необхідної рими: *“Хай місяць – мрійник банальний – Згадає на стернях Татар-монгол, Ти слухай, як біля читальні Сміється з них комсомол”*.

Узуальному слову із збірним значенням *жіноцтво* близькою за семантикою є індивідуально-авторська номінація *матері-невісти* (В.Бобинський). Поєднання компонентів *мати* і *невіста* (діалектне), що позначають, на перший погляд, взаємовиключаючі поняття, значно посилює експресивність новотвору, стимулює активне сприйняття його (і контексту в цілому) читачем: *“Є слова такі, як спіле лоно /задумливих матерів-невіст./ Жінка й людство родять все червоно./ Кров словам приносить новий зміст”*.

Змальовуючи картини зміни природи під впливом творчої діяльності людини, М.Семенко використовує юкстапозит *гори-ліси*: “Цілий світ вібрує мерзлим дротом, Затремтіли гори-ліси” (“Прерія зор”).

Розгортання юкстапозитів у сполучення слів із сурядним зв'язком між компонентами має під собою певний лінгвістичний ґрунт, про що свідчить наявність у загальноновживаній мові слів із зафіксованим сполучником *і*: *мати-й-мачуха, брат-і-сестра*. Такі юкстапозити позначають здебільшого збірні поняття або назви рослин [4: 17].

У поетичному мовленні 20-30-х років зафіксовано юкстапозити, зв'язок між компонентами яких передається однаково рівноправним способом: синтаксичними еквівалентами таких одиниць є словосполучення зі сполучником *як* (перший компонент як другий - другий компонент як перший) або сполучення *і...і* [4: 17], напр.: *друг-недруг* (К.Герасименко) – *і друг, і недруг – друг як недруг – недруг як друг; ворог-друг* (М.Кічура). Завдяки поєднанню антонімічних за значенням компонентів досягається висока експресивність таких найменувань. Остаточному розкриттю семантики подібних утворень сприяє контекст, який значною мірою зумовлює і причини їх появи. Так, з метою змальовання вічної боротьби людини і моря П.Филипович уживає юкстапозит *вороги-брати*: “Та не злічить віків, що встигли вже пройти./ А ви змагаєтесь без жалю, без угаву,-/ Так покохали смерть і боротьбу криваву,/ О, вічні звадники, о *вороги-брати!*” Водночас аналізований юкстапозит увиразнює факт нероздільної єдності двох стихій – морської і “людської”, служить ніби своєрідною ілюстрацією до діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей.

В окремих випадках тлумачення семантики юкстапозитів не може бути однозначним навіть при підтримці контексту: “От і сталося – ми одні./ По такій непогоді в гості/ *Друга-недруга* я не жду...” (К.Герасименко). Порівняно з іменниками з цілком визначеною семантикою *друг, недруг*, складеній номінації притаманний значно ширший семантичний план.

На відміну від небагатьох юкстапозитів, компоненти в яких синтаксично координуються, найменування, мотивовані словосполученнями з підрядним зв'язком між компонентами (він може виражатися за допомогою сполучників *як, мов, немов, немовби, ніби, наче, неначе*), у поезії 20-30-х років, як, утім, і інших хронологічних періодів, представлені дуже широко. Більшість номінацій виникає з метою уточнення родовидових відношень, встановлення схожості одного денотата з іншим на основі різноманітних характеристик. Як зазначалося вище, найчисленніший корпус індивідуально-авторських складених найменувань формують юкстапозити, у яких один із компонентів виступає в ролі означуваного, другий – у ролі означення (прикладки). У результаті з'являються несподівані номінації, якими нерідко насичується невеликий за обсягом контекст, внаслідок чого надзвичайно посилюється його образність і емоційний вплив на читача. Це характерно, наприклад, для поезії В.Чумака: “Я співаю сонним нивам

/ про незримі, / невловимі/ *тіні-хмари*, чари мли./ *Тіні-мари* /нерозв'язні, нерозривні ланцюги" ("Сталлю-гнівом..."); "*Сонце-злото*, сміх і жемчуг / Я знижу в разки намиста./ Для забутих, для "найменших" / Понесу в велике місто. / Там брудні, сухотні житла./ *грати-мури*, *мури-грати*./ Де без сонця, де без світла / Мусить кожен померати..." ("Сонце-злото...").

Як бачимо, автор обіграє однокореневі або близькозвучні юкстапозити (*грати-мури*, *мури-грати*; *тіні-хмари*, *тіні-мари*), розташовуючи їх в інтонаційно сильних позиціях (на початку, у кінці рядка). Завдяки цьому В.Чумак свідомо і цілеспрямовано увиразнює значення і звучання складених найменувань, таким чином звертаючи на них увагу читача.

Діапазон значень прикладкових сполук у поезії 20-30-х років дуже широкий. Найчисленнішими тематичними групами складених номінацій є такі:

– назви осіб – *друг-орел* (І.Шевченко), *лірники-півбоги* (М.Зеров), *люди-комашня* (В.Еллан-Блакитний), *молодь-гості* (В.Чумак), *мудреці-дорадці* (М.Рильський), *рак-командир* (О.Рохович), *художник-варвар* (І.Вирган);

– назви конкретних предметів – *гойдалки-човни* (М.Сайко), *парасоль-парашут*, *калоші-кораблі* (М.Рильський), *стріли-гніви*, *грати-мури*, *пензлі-пучки* (В.Чумак), *віщун-мотор* (П.Усенко);

– назви рослин, дерев – *цвіт-первоцвіт*, *квіт-ласкавчик*, *квіти-дзвони* (П.Тичина), *дуб-дідуган*, *трава-струна*, *діти-тополі* (М.Йогансен), *леви-дерева* (Є.Фомін), *смерічки-жалібниці* (Д.Загул), *берізки-сирітки* (М.Рильський), *ялинька-зоря* (І.Нехода), *ясочки-волошки*, *стріли-трави*, *роса-трава* (В.Чумак), *шовк-трава*, *райдуги-квіти*, *дуби-силачі* (П.Усенко), *щогли-кипариси* (О.Влизько);

– назви часових відрізків – *циган-вечір* (О.Олесь), *имаття-миті*, *ніченька-черниченька* (В.Чумак), *братан-вечір*, *ранок-вугілень*, *юнак-вересень*, *вересень-сновида*, *липень-скоморох* (М.Сайко), *підскарбій-серпень* (Є.Маланюк), *красень-май* (О.Лан), *птиці-роки* (М.Дубовик), *зливи-дні* (О.Ведміцький), *дні-сторінки* (М.Доленго), *хвилини-перлини* (Б.Лепкий);

– назви явищ природи – *метелик-сніжок*, *перлини-роси*, *буря-гра*, *хмароньки-вітрила* (В.Чумак), *блискавка-маяк* (М.Хвильовий), *блискавки-мечі*, *хмари-кари* (О.Олесь), *срібло-роса* (В.Тарноградський), *лахміття-хмари* (М.Йогансен), *грім-жар* (В.Бобинський), *буря-туча* (Б.Лепкий), *блискавки-шаблі*, *дощик-друг*, *вітрила-хмари* (М.Рильський), *потопа-злива* (Д.Загул);

– назви почуттів – *сталь-гнів*, *птаха-журба*, *шепоти-жадання* (В.Чумак), *шелест-стогін*, *щастя-мука*, *сум-жаль*, *смуток-горе* (О.Олесь), *вечір-любов* (В.Бобинський), *сором-глул* (Т.Осьмачка), *щастя-коханячко* (С.Черкасенко) та ін.

Загалом для поезії 20-30-х років характерним є нахил до опредмечення духовно-емоційного світу, що узгоджувалося із загальною тенденцією до метафоризації зображуваного світу [10: 14]. Це певним чином виявлялося в активному творенні

складених найменувань вказаних тематичних груп, у котрих (у найменуваннях) прикладковий компонент виконував роль яскравої характеристики позначуваного денотата. Так, наприклад, назви часових відрізків, зокрема назви пiр року, постають стилетворчим та системотворчим чинником художньої мови, оскільки притаманний їм оцінний потенціал легко спрямовується у площину соціально-психологічного клімату епохи [10: 16].

Серед усього масиву складених найменувань виділяються групи номінацій із такими означуваними препозитивними і постпозитивними компонентами:

– “сонце”, “сонечко” – *сонце-світозар, сонце-злото, (В.Чумак), сонце-золото (П.Тичина), сонце-полуниця, сонце-дуб, сонце-корунд, сонце-шків (М.Йогансен), сонце-печать (Т.Осьмачка), сонце-птах (Н.Забіла), сонце-птиця (Г.Косяченко), сонце-вугіль (О.Ведміцький), сонце-вартовий (М.Шульга-Шульженко), світло-сонце (Н.Забіла), світ-сонце (М.Зеров), лікар-сонце (О.Ведміцький), коханко-сонце (М.Хвильовий), сонечко-братик (О.Олесь);*

– “місяць” – *місяць-срібноріг (М.Рильський), місяць-гостонько (П.Филипович), місяць-народжень (В.Бобинський), місяць-лелека, місяць-серп (Г.Косяченко), місяць-чарівник (М.Сопілка), місяць-гребінь (А.Кацнельсон), місяць-п'янюга (М.Кічура);*

– “зорі”, “зірка” – *зірка-яска (П.Тичина), зорі-смарагд (В.Чумак), зорі-зерна (Н.Забіла), зорі-вогні (П.Усенко), зорі-гасла (П.Лучанський), зорі-ласкавиці (А.Малишко), зорі-чари (С.Черкасенко);*

– “вітер”, “вихор” – *вітер-чорнобров (П.Тичина), вітер-друг, розбійник-вітер, вітри-буровії (М.Дніпрович), вітер-парубок (О.Олесь), вітер-сатана (С.Черкасенко), вітер-кінь (Г.Косяченко), вітер-завірюха (Б.Лепкий), вітер-сніговий (А.Кацнельсон), вітер-шалапут, буй-вітри (О.Ведміцький), вітер-прудковий (Є.Фомін), легіт-вітер (Д.Загул), протяги-вітри (А.Михайлюк), пустун-вітрище (О.Журлива), буй-вітрисько (Т.Осьмачка), вихор-брат (В.Еллан-Блакитний) ;*

– “ніч”, “нічка”, “ніченька” – *ніченька-черничка (В.Чумак), ніченька-циганка, ніч-циганка, ніч-ворожка, ніч-страховище (О.Олесь), ніч-акація (І.Нехода), черниця-ніч (О.Корж), лиховісниця-ніч (О.Левада), мати-нічка (О.Кирій), весна-нічка (В.Ярошенко);*

– “дума” – *думи-пісні (В.Чумак), думи-огні (Г.Косяченко), дума-журба, дума-меч (І.Нехода), дума-руїна (Л.Знаменський).*

– Образні номінації *сонце, місяць, вітер, зірки, ніч, дума* є традиційними об'єктами метафоричного перифразування (пригадаймо хоча б аналогічні за будовою утворення, котрі зустрічаємо в поетичному словнику Т.Шевченка: *сестра-зоря, ніч-мати, пісня-дума, думи-діти*); індивідуально-авторські новації простежуються в таких парадигмах, як *сонце, місяць, зірки – дорогоцінність, плід, птах, особа, дерево, природне явище; вітер – особа, природне явище; ніч – особа, істота, дерево; дума – пісня, почуття, зброя, стан об'єкта, природне явище* [10: 15].

Значна частина розглянутих найменувань є фольклоризмами. Функціонування епітетів у формі іменників-прикладок загалом є типовою ознакою народнописенної мови. “Порівняно з прикметниковими означеннями-епітетами вони становлять своєрідні фразеологізми, у яких іменникове означення конденсує широкий конкретно-чуттєвий образ, часто побудований на порівнянні, зіставленні, ототожненні” [3: 85]. Вживання аналізованих найменувань, як правило, стилістично виправдане, оскільки вони здебільшого функціонують у текстах, близьких за своїм поетичним словником, образністю і звучанням до народнописених зразків, наприклад: “*Сядемо рядочком. Заведем розмову – / тиху, сумовиту – і про все, про все, / доки до віконця хусточку шовкову / ніченька-черничка з поля принесе...*” (В.Чумак. “В зелену суботу”); “*Ой чого ти, тополенько, / Не цвітеш, / Чом пожовклу головоньку / Хилиш-гнеш? / Чом з вітрами-парубками / Не шумиш?*” (О.Олесь. “На чужині”). Вплив традицій народнопоетичного мовлення на формування переважної більшості аналізованих назв безперечний.

Аналізований матеріал свідчить про активний процес утворення юкстапозитів різних структурних типів у поезії 20-30-х років. Складені найменування є тим понятійно містким і лаконічним за формою мовновиражальним засобом, котрий наявний у поетичному словнику майже кожного письменника. Основними причинами, що спонукали поетів до пошуків нових номінативних одиниць, були прагнення до точності і лаконічності висловлювання, бажання наголосити на суттєвих, з погляду автора, ознаках денотата, досягнення певного стилістичного ефекту, створення нового образу, пошуки оригінальних рим, подолання мовновиражального стереотипу у номінації предметів і явищ дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агафонова Н.П. Сложносоставные новообразования в русском языке начала 20-х годов XX столетия//Труды Самаркандского гос.ун-та: Вып. 250: Исследования по русскому и славянскому языкознанию.– Самарканд, 1974.– С. 187-191.
2. Басова А.И. Окказиональные слова в современной белорусской художественной речи: Автореф. дисс. ...канд. филол. наук.– Минск, 1981.–24 с.
3. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова.– К.:Наук. думка, 1987.–210 с.
4. Клименко Н.Ф. Морфологічна будова композитів// Морфологічна будова сучасної української мови.– К., 1975.– С. 5-34.
5. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1984.– 251 с.
6. Ковальов В.П. Слововір художніх неологізмів// Укр. мова і літер. в шк.–1983. – №6.– С. 25-28.
7. Лыков А.Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово). – М.: Высш. шк., 1976. –120 с.

8. Павленко Л.П. Складні іменники-оказіоналізми в поетичному контексті// Укр. мова і літер. в шк. – 1983. – №8. – С. 33-35.
9. Плющ М.Я. Словотвір//Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П.Грищенка. – К., 1997. – С. 254-304.
10. Ставицька Л.О. Естетика слова в художній літературі 20-30-х років ХХ століття: Автореф. Дис. ... доктора філол. наук. – К., 1996. – 50 с.
11. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию. – М., 1968. – С. 271.
12. Юдина А.Д. Оказиональные наименования лиц (по материалам периодики 60-80-х годов): Дисс. ...канд. філол. наук. – Л., 1989.

Резюме

В статті аналізуються лексико-семантичні, словообразовательні і стилістичні особливості складносоставних номінацій, функціонувавших в поетическій речі 20-30 років ХХ століття. Матеріалами слідування являються поетическі тексти М.Зерова, М.Семенко, М.Рильського, В.Полищука і других представителів літературного відродження України початку ХХ ст.

УДК 811.161.2'38+821.161.2

Світлана Горожанова

КОЛЬОРОНАЗВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДЮСТИЛЮ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Микола Хвильовий, неперевершений майстер малої прози, витворив у нашому письменстві власний стиль, своєрідний різновид лірико-романтичної, імпресіоністичної новели. Його твори приваблювали не лише тематичною злободенністю, а й стильовою самобутністю, новою манерою письма.

Найбільш активно вживаною лексикою в мові його творів є лексика на позначення кольору, яка не була самоціллю, а підпорядковувалась завданням, які ставив автор, емоційно-експресивній тональності контексту.

Як відомо, кожний великий митець слова має індивідуальний світ кольору, який створює свій окремих мікрокосмос, свою гаму, свою естетику, що постає перед нами як закон, якому ми піддаємося і говоримо: це гарно [Жепінска, 39]. І тому лексика на позначення кольору визначає естетичну цінність мови майже кожного художника слова.

Художні тексти Миколи Хвильового відбивають систему кольористики, характерної для художньої мови 20-30-х років ХХ ст. Вони містять колірні конструкції, що визначають світоглядні орієнтири романтичного способу мислення автора. Кожна колірна лексема в художньому мовленні письменника стилістично та естетично навантажена.

ЗМІСТ

Розділ I. Теоретичні питання синтаксису

<i>Шульжук К.Ф.</i> Функціональні параметри складного речення у художньому стилі	4
<i>Беценко Т.П.</i> Особливості функціонування конструкцій з прямою мовою в українських думках	10
<i>Давнюк С.В.</i> Особливості внутрішньої структури предикативних одиниць у складних конструкціях з сурядністю і підрядністю	14
<i>Кузьмич О.О.</i> Синтаксичні засоби творення ритму в прозовому творі (на прикладі новели Олеся Гончара “Модри камень”)	20
<i>Ричагівська Ю.Є.</i> Специфіка засобів зв’язку складного речення в поетичному мовленні	24
<i>Шкарбан Т.М.</i> Експресивно-виражальні можливості конструкцій з однорідною супідрядністю	29
<i>Шульжук Н.В.</i> Загальнолінгвістичні проблеми опису українського діалогічного мовлення	34
<i>Щербачук Н.П.</i> Предикатні синтаксеми у структурі семантичного елементарного простого речення діалогічного мовлення	39

Розділ II. Семантика лексичних одиниць

<i>Кирилкова Н.В.</i> Семантичне поле компонента <u>верба</u> в українських фраземах та пареміях	48
<i>Крижановська О.М.</i> Назви на позначення ахроматичних кольорів в українській мові	52
<i>Сербіна Т.Г.</i> Мовні зміни в лексиці російської мови новітнього періоду (за матеріалами сучасних газет)	60
<i>Турик Л.Р.</i> Дієслово говорити (казати): перфоматив чи дескриптив	64

Розділ III. Історія мови та лінгвістики

<i>Мандрик Н.В.</i> Лексика слов’янських мов як джерело вивчення духовної культури давніх слов’ян	70
---	----

Розділ IV. Аспекти досліджень у словотворі

<i>Гаврилюк Н.В.</i> Оказіональні прикметники-композиції у поетичному словнику неокласиків (словотвірний аспект)	74
<i>Степанова О.І.</i> До питання про структурно-функціональну одиницю словотворчого рівня	79

Розділ V. Лінгвістика тексту

<i>Богдан С.К.</i> Оказіональні звертання української епістолярії	86
<i>Войцешук Л.А., Мандрик Н.В.</i> Текст як об’єкт лінгвістичних досліджень	95
<i>Вокальчук Г.М.</i> Індивідуально-авторські юкстапозити в українській поезії 20-30 років ХХ століття	102
<i>Горожа нова С.О.</i> Кольороназви як елемент ідіостилю Миколи Хвильового	109
<i>Златів Л.М.</i> Проблема сприймання (розуміння) тексту та його структурно-сміслового аналізу в психолінгвістиці	115
<i>Ожигова О.В.</i> Особливості стилістики сучасної української драми.	121
<i>Смітюх Т.М.</i> Інтертекстуальність у релігійних текстах	127
<i>Соколовська С.Ф.</i> Взаємообумовленість текстових категорій зв’язності та дискретності	132
<i>Хом’як О.І.</i> Принципи ідіостилистичного аналізу художнього	

тексту	139
Розділ VI. Особливості говорів української мови	
Євтушок О.М. Модель і її мовленнєва реалізація: лексичний і семантичний аспекти	146
Мазяр В.П. Ареологія лексики народних промислів у західнополіських говірках української мови	149
Розділ VII. Проблеми мовної освіти	
Ковальчук Н.П. Питання взаємозв'язку синтаксису і пунктуації	154
Лещенко Г.П. Система вправ на збагачення мовлення учнів комунікативно значущою культурознавчою лексикою	157
Хом'як І.М. Питання методики орфографії в підручниках з української мови	167
Розділ VIII. Актуальні питання мовної культури	
Войцешук Л.А. Теорія формування комунікативно-мовленнєвих умінь у складних ситуаціях спілкування з точки зору функціональної культури мовлення	174
Олексієвець Л.С. Граматичні особливості ділових паперів	178
Відомості про авторів	183

Наукове видання

Актуальні проблеми сучасної філології

Мовознавчі студії

Збірник наукових праць

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 10

Упорядкування та наукове редагування

Олександри Якимчук,

Оксани Кузьмич

Макет та комп'ютерна верстка

Андрія Слинька

Обкладинка

Олексія Литвина

Рекомендовано до друку Вченою радою

Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол №9 від 26 квітня 2002 р.)

У збірнику вміщені статті з проблем українського мовознавства науковців, аспірантів кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету та науковців інших вишів. Основні теми поданих публікацій стосуються актуальних питань синтаксису і лексикології, словотвору та лінгвістики тексту.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів-філологів.

Макет, верстку, дизайн здійснено в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12

Рівненський державний гуманітарний університет

(вул. Остапова, 31, кафедра української мови). Тел.: 26-17-79

Підписано до друку 15.05.2000. Гарнітура Times Roman Cyr.

Умов. друк. арк.. 19, 0. Наклад 200 прим.